

Björke kyrka

Den nuvarande kyrkan är från 1200-talet. Den äldsta delen är korets västparti från århundradets början, långhuset uppfördes vid 1200-talets mitt. Östpartiet av koret är en tillbyggnad hundra år senare. Ett planerat torn kom aldrig till utförande.

Tre gravstenar med runinskrift finns registrerade från Björke kyrka, alla noterade första gången av P. A. Säve 1864. Dennes besök i Björke ägde rum bara fyra år efter kyrkans storreparation 1860, då bl. a. golvet lades om. En av de runristade gravstenarna, G 212, ligger kvar i koret NV om altaret i närheten av den plats där Säve granskade den. Av de båda andra, som på Säves tid låg »innanför stor-dörren», återstår nu bara hälften av den ena, G 213, som är uppställd invid norra korväggen. Den andra, G 214, har förkommit.

212. Björke kyrka

Pl. 70

Litteratur: F 15, W 75. P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 238, Gotland 1864 (hs S40 o i UUB), s. 21; C. Säve, Runologiska anteckningar 15 b (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1922 (UUB), s. 50.

Äldre avbildningar: C. Säve, teckning 1867 jämte skiss i a. a.; J. W. Hamner o. O. v. Friesen foto (ATA).

Gravsten med runinskrift. Den ligger i korgolvet, 30 cm S om den norra korväggen, 2,95 m V om den östra, innanför altarskranket, delvis dold av detta.

G 212 är en av de tre »runstenar» i Björke kyrka, vilka P. A. Säve som den förste beskriver i sin reseberättelse 1864. De båda andra är G 213 och 214. Stenarna var redan då till stor del nedslitna, och Säve ger ingen bild eller translittererad läsning, men han har gjort skissartade uppteckningar, fig. 98, som visar vad han tyckt sig kunna urskilja av de otydliga inskriftsresterna. Han inleder sin redogörelse med G 212. 1864 var stenens läge i koret synbarligen ett annat. Då fanns den nämligen »framför altaret ... afbruten på tvären o. mycket utsliten, för öfrigt liggande under altarpallen ... Ett kors står inne på stenen». Den del av inskriften utefter kanten, som nu urskiljes längst i öster, benämner han »vestra raden», och han beskriver också »södra runraden», nu borta. Samma innehåll har Carl Säves anteckningar den 5 augusti 1867 (ATA), som åtföljes av en teckning, fig. 99. Vilken sida som utgjort stenens huvudända har väl inte stått helt klart för honom, det visar teckningen. Korset har förbryllat. Det 1974 upptäckta andra korset ger besked. Stenen har tydligen på bröderna Säves tid legat med huvudändan åt söder. Nu ligger huvudändan i norr. En jämförelse av det mått på stenen som P. A. Säve ger (»omkr. 2.18 [alnar] bred o. 2.12 lång») och det nuvarande (1,34×0,98 m) bekräftar, att den också stympats efter 1867. Kanske har för-

Runsten (framför altaret), omk. 2:18 bred o 2:12 läng
(ett fragment), afbruten på toppen o mycket utsliten,
för öfrigt liggande under altar-pallen; Södra run-
raden: --- IIII'II NΣI·NBPI·YIP BII·N*II II NYBRNII·YIRI
NIIII·YIR (vestra raden): I#II YI -IPARI --- (Ett kors
står rino på stenen).

Runsten (innauför stor-dörren), 3:4 läng samt 1:14 o 1:6
bred; östra run-raden: --- U O:IPRI·NIPRI:INIRI·YKII:FN:
YIRPI:NIIII: (På de tre andra sidorna står utsliten runsk-
rift, t. ex. på S^a sidan): DOORINI ---

Runsten (innauför stor-dörren), bruten i 2de stycket, 2:13
läng o 1:1½ bredest; Runorna stå längs stammen af ett kors:
--- ΦINP:IIII YI XI III:IPIIIR·PIYI Y --- I#I: NII ---

Fig. 98. G 212, 213, 214. Björke kyrka. Efter uppteckningar av P. A. Säve i Reseberättelse 1864.

ändringen skett i samband med den omfattande kyrkorestaureringen 1910–12 eller möjligen ännu tidigare, se G 213. Vid O. v. Friesens granskning 1922 hade hällen sitt nuvarande läge, »öfverbyggd af altarskranket». Min rekonstruktion (med hjälp av Säves mått och de båda ristade korsens inbördes läge), fig. 100, visar, att ett ca halvmeterlångt stycke av fotändan saknades redan 1864, och att av det stycke som bröderna Säve behandlat nu något mer än hälften återstår. Gravhällen undersöktes 1944 av E. Wessén.

Ljusgrå kalksten med oren struktur, hårt trampsliten. Nuvarande längd 0,98, bredd 1,34 m. Utefter hällens östra kant (ursprungligen den högra långsidan) finns en rad svårt nötta runor, 7 cm höga, utan ramlinjer. Innanför skriften urskiljes större delen av ett ristat, ornamentalt kors samt rester av ytterligare ett, det sistnämnda ej uppmärksammat av Säve. Därmed står det klart att gravstenen har varit en stor dubbelhäll med det utseende som rekonstruktionen fig. 100 visar. Formen har varit trapetsoid. Den ursprungliga längden bör ha varit inemot 2 m, bredden ca 1,65–1,45 m. En kraftig, bågformig, gammal repa nedanför korsfigurerna kan ha orsakats av en spärr i en grind.

Inskrift (supplerad efter P. A. Säves uppteckning):

[... ---s ---ub ---balāuh ---n ... ukbru - lit kira stain ufir io] - n
5 10 15 20 25 30 35 40 45
k - ... p --- rp - ... p ---
50 55 60

»... lät göra stenen över Johan ...»

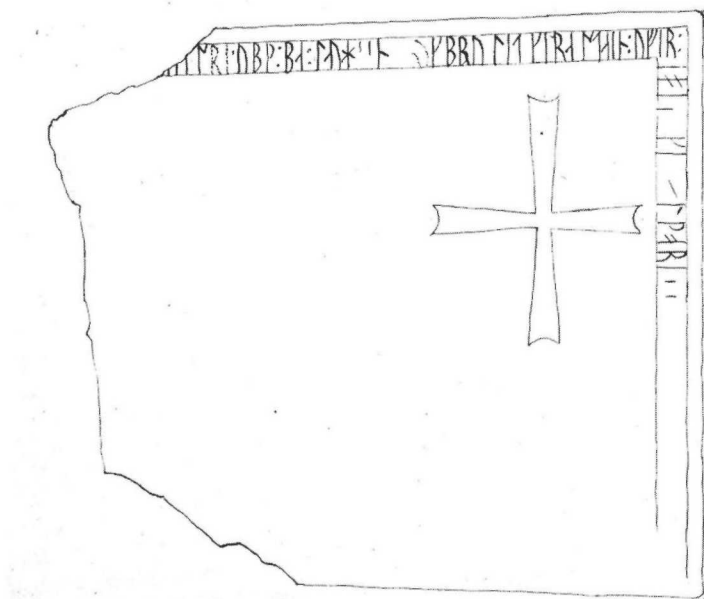

Fig. 99. G 212. Björke kyrka. Efter teckning av C. Säve 1867.

Till läsningen: R. 48 är en kraftig huvudstav med en **a**-bistavsliknande utvittring, i vilken en bistav kan ha legat; runan kan således ha varit **a**. 49 **n**, med ensidig bistav, och 50 **k** är säkra. Efter 50 **k** följer en klar huvudstav utan spår av bistav (51), därefter, på något avstånd, en tydlig **p**-runa (52) och en huvudstav (53) samt en lodrät stav (54), möjligen **u**-bistav till r. 53. R. 55 är ännu en huvudstav utan spår av bistav. 56 **r** och 57 **p** är tämligen tydliga liksom följande huvudstav (58) utan spår av bistav. Efter en lakun med plats för 3–4 runor finns sedan en tydlig **p**-runa (59) följt av nederdelen av en huvudstav (60). Sedan är inskriften utplånad; endast obetydliga spår av runor kan skönjas men inte redas.

Fyra tidigare läsningsförslag har gjorts. P. A. Säves kan med försiktighet translittereras så här: »södra runraden» (nu bortslagen) ... - - - - - **s** - - - **ub** - - - - **balauh** - - **n** ... **ukbru** - **lit kira stain ufir**, »vestra raden» (den nuvarande östra, delvis bevarade) **io** - - **k** - ... - - **por** - ... – Carl Säves läsning gjordes enligt hans egen utsago »under brådska» och »öfverensstämmar hufvudsakligen med P. A. Säves Berättelse ... 1864» : ... - - - **sri** · **ub** - : **ba** : **lauh** - - **n** ... **ukbru lit kira stain : ufir : io** - - ... **k** - ... - - - **ori** - - ... – v. Friesen: ... · **n ki** - **p** ... **rpi** ... **pñ** ... – Wessén: ... **pāñ** : **k** ... **karpi** · ...

De sinsemellan mycket olika resultaten i det bevarade partiet visar påtagligt svårigheterna att dechiffrera texten. Endast runföljden 30–49 är klar till innehållet. P. A. Säves uppteckning väcker dessutom tanken, att runföljden 24–29 skulle ha varit ... **usbru** - med felläst **s**-runa, rimligen *husproyia* 'hustru'. Om *Io(h)an*, namnet på den döde mannen, se G 4.

Gravstenen härrör troligen från 1300-talet.

213. Björke kyrka

Pl. 70

Litteratur: F 16, W 52. P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 328, Gotland 1864 (hs S 40 o i UUB), s. 21; C. Säve, Runologiska anteckningar 15 b (ATA); K. Kristiansson, Inskriptioner III, 1890 (hs i ViLa), s. 15; O. v. Friesen, Anteckningar 1922 (UUB), s. 49; Sveriges kyrkor, Gotland bd 1 (1931), s. 623; Handl. 1962 i ATA (ang. flyttning).